

0000-0001-5141-587X Марал Есекешова¹, 0000-0002-3509-9720 Гүльмаржан Тулеуова²

^{1,2}С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті,
Астана, Қазақстан

E-mail: maral-astana@mail.ru, g.tuleuova@yandex.ru

Жүйелілік тұғырдың педагогикадағы орны

Аңдатпа. Мақалада педагогикадағы жүйелілік тұғыр, оның принциптері мен артықшылықтары туралы айтылады, сонымен қатар оның педагогикалық тәжірибеде қолданылуына мысалдар келтіріледі, сонымен қатар бұл тәсілге сын қарастырылады.

Түйін сөздер: жүйелілік тұғыр, білім беру, педагогика, жүйе, тұтастық.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2220-685X-2023-71-4-23-31>

Кіріспе. Педагогикада оқытушыларға білім алушыларды тиімді оқытуға көмектесетін көптеген тәсілдер мен әдістер бар. Осындай тәсілдердің бірі-жүйелілік тұғыр. Педагогикадағы жүйелілік тұғыр, білім беру процесі барлық элементтер өзара байланысты және бір-біріне әсер ететін күрделі жүйе деген идеяға негізделген. Осыған байланысты жүйелілік тұғырдың негізгі принциптерін, оның артықшылықтарын және оны педагогикалық практикада қолдану мысалдары қарастырылды. Сондай-ақ, жүйелілік тұғырды сынауды және оның шектеулері талқыланады. Педагогикадағы жүйелілік тұғырдың анықтамасын айтатын болсақ, бұл білім беру процесін өзара байланысты элементтерден тұратын күрделі жүйе ретінде ұсынуға негізделген әдістемелік тәсіл болып табылады. Жүйелілік тұғыр білім беруді әр элемент басқаларға әсер ететін және олармен әрекеттесетін біртұтас жүйе ретінде қарастыруды қамтиды.

Педагогикадағы жүйелілік тұғыр білім беру процесін оның күрделілігі мен динамикасында талдауға және түсінуге мүмкіндік береді. Бұл оқытушыға білім берудің әртүрлі аспектілері арасындағы байланысты зерттеуге көмектеседі, мысалы, оқу бағдарламасының мазмұны, оқыту әдістері, оқу процесін ұйымдастыру, оқытушы мен білім алушының өзара әрекеттесуі және сыртқы факторлардың білімге әсері.

Педагогикаға жүйелілік тұғыр білім беру жүйесінің отбасы, қоғам, мәдениет сияқты басқа әлеуметтік жүйелермен өзара әрекеттесуін де ескеруді көздейді. Бұл жүйенің білімге қалай әсер ететінін және білімнің оларға қалай әсер ететінін түсінуге көмектеседі.

Педагогикадағы жүйелілік тұғырдың негізгі идеясы – оқу-тәрбие процесін жеке қарастырмай, оның басқа элементтермен және жүйелермен өзара байланысы мен өзара әрекеттесу контекстінде қарастыру қажет.

Жүйелілік тұғыр педагогикадағы білім беру жүйесін оның тұтастығы мен басқа жүйелермен қарым-қатынасында түсінуге және сипаттауға көмектесетін бірнеше принциптерге негізделген. Жүйелілік тұғырдың педагогикадағы негізгі принциптері:

- тұтастық, жүйелілік тұғырда білім беру жүйесін олардың арасындағы барлық элементтер мен байланыстар өзара байланысты және бір-біріне әсер ететін біртұтас жүйе ретінде қарастыруды қамтиды. Бір элементті немесе байланысты өзгерту бүкіл жүйеге тұтастай әсер етуі мүмкін екенін түсіну маңызды;

- иерархия, жүйелілік тұғыр білім беру жүйесінің иерархиялық ұйымдастырылуын болжайды, мұнда элементтер мен байланыстар әртүрлі деңгейде ұйымдастырылуы мүмкін. Мысалы, білім алушы деңгейі, топ деңгейі, оқу орны деңгейі, т.б. Әрбір деңгейдің өзіндік ерекшеліктері және басқа деңгейлермен қарым-қатынасы болады;

- өзара әрекеттесу, жүйелілік тұғыр білім беру жүйесінің отбасы, қоғам және мәдениет сияқты басқа әлеуметтік жүйелермен өзара әрекеттесуін білдіреді. Басқа жүйелермен өзара әрекеттесу білім беруге және керісінше әсер етуі мүмкін.

- бейімделу, жүйелілік тұғыр білім беру жүйесі бейімделгіш және өзгертуге қабілетті болуы керек деп болжайды. Ол өз функцияларын тиімді орындау үшін сыртқы ортадағы өзгерістерді, жаңа талаптар мен қиындықтарды

ескеруі керек. Бейімделу жүйеге икемді және мақсатқа жетуде тиімді болуға мүмкіндік береді.

– кері байланыс, жүйелілік тұғыр білім беру жүйесінде кері байланыстың болуын болжайды. Кері байланыс жүйеге оның нәтижелері мен тиімділігі туралы ақпарат алуға және оның әрекеттері мен стратегияларын түзетуге мүмкіндік береді. Кері байланыс ішкі (жүйе ішінде) немесе сыртқы (басқа жүйелерден) болуы мүмкін. Жүйелілік тұғырдың бұл принциптері білім беру жүйесін оның күрделілігі мен басқа жүйелермен байланысын түсінуге және талдауға көмектеседі. Олар оқытушылар мен тәрбиешілерге оқытудың тиімді стратегиялары мен әдістерін әзірлеуге, сондай-ақ білім алушылардың білімі мен тәрбиесіне сыртқы факторлардың әсерін түсінуге көмектеседі.

Жүйелілік тұғырдың педагогикада қолданудың білім алушылардың білім мен тәрбие сапасын арттыруға көмектесетін бірқатар артықшылықтары бар. Олардың кейбіреулерін қарастырайық:

– білім беру жүйесін жан-жақты түсіну, жүйелілік тұғыр білім беру жүйесін оның күрделілігінде және басқа жүйелермен байланысында қарастыруға мүмкіндік береді. Бұл педагогтарға білім беруді білім беру процесі ретінде ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік, психологиялық және физикалық сияқты әртүрлі аспектілерді қамтитын күрделі жүйе ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Бұл жан-жақты түсінік оқытудың тиімді стратегиялары мен әдістерін жасауға көмектеседі;

– факторлардың байланысы мен әсерін талдау, жүйелілік тұғыр білім беру жүйесінің әртүрлі элементтері арасындағы байланыстарды және олардың бір-біріне әсерін талдауға мүмкіндік береді. Бұл бір элементті өзгерту бүкіл жүйеге қалай әсер ететінін түсінуге көмектеседі. Мысалы, оқыту әдістерін өзгерту білім алушылардың мотивациясына және оқу үлгеріміне әсер етуі мүмкін. Факторлардың өзара байланысы мен әсерін талдау оқытушыларға неғұрлым саналы шешім қабылдауға және өз әрекеттерін түзетуге мүмкіндік береді;

– білім берудің тиімділігін арттыру, жүйелілік тұғырды қолдану білім берудің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Білім беру жүйесін жан-жақты түсіну және өзара байланыстарды талдау арқылы педагогтар неғұрлым мақсатты және білім алушыға бейімделген оқыту стратегиялары мен әдістерін жасай алады. Бұл студенттерге жақсырақ білім алуға,

дағдыларды дамытуға және оқу нәтижелерін жақсартуға көмектеседі;

– білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеру, жүйелілік тұғыр әрбір білім алушының жеке ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді. Педагогтар тұлға, әлеуметтік орта және даму деңгейі сияқты әртүрлі факторлардың өзара байланысын талдап, оқытудың жеке тәсілдерін дамыта алады. Бұл әрбір студенттің дамуына қолайлы жағдай туғызып, оның ынтасы мен оқу үлгерімін арттыруға көмектеседі.

Жүйелілік тұғырдың педагогикада қолданудың студенттердің білім мен тәрбие сапасын арттыруға көмектесетін көптеген артықшылықтары бар. Ол білім беру жүйесін жан-жақты түсінуге, факторлардың өзара байланысы мен әсерін талдауға, білім берудің тиімділігін арттыруға және білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді.

Оқыту тәжірибесінде жүйелі әдісті қолдану мысалдары қарастырып көрелік.

Жүйелілік тұғырды оқыту тәжірибесінде қолдану әр түрлі болуы мүмкін, мысалы:

– оқу бағдарламасын әзірлеу, оқу жоспарын құру кезінде педагогтар әртүрлі пәндер мен білім салаларының арасындағы өзара байланыстарды есепке алу үшін жүйелілік тұғырды қолдана алады. Олар білім алушыларға олардың білімінің тұтас бейнесін көруге көмектесу үшін әртүрлі тақырыптар мен пәндерді біріктіретін оқу бағдарламаларын жасай алады;

– оқу процесін ұйымдастыру, оқытушылар оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру кезінде білім беру ортасының әртүрлі элементтерінің арасындағы байланысты есепке алу үшін жүйелілік тұғырды қолдана алады. Олар оқытудың әртүрлі әдістерін біріктіретін сабақтарды құра алады, интерактивті технологияларды және білім алушылар арасындағы ынтымақтастықты тиімдірек және ынталандыратын оқу ортасын құру үшін қолдана алады;

– оқытуды дараландыру, оқытуды жекелеңдіру үшін жүйелілік тұғырды де қолдануға болады. Педагогтар әрбір білім алушының жеке қажеттіліктері мен ерекшеліктерін талдап, білім берудің жеке жоспарлары мен тәсілдерін жасай алады. Олар даму деңгейі, қызығушылықтары, оқу стилі сияқты әртүрлі факторларды ескере отырып, әр білім алушының жеке қажеттіліктерін қанағаттандыратын оқу материалдары мен әрекеттерін жасай алады;

– оқыту нәтижелерін бағалау және талдау, оқыту нәтижелерін бағалау және талдау кезінде жүйелілік тұғырды қолдануға болады. Педагогтар білімнің әртүрлі салаларындағы білім алушылардың жетістіктері туралы ақпарат алу үшін әртүрлі бағалау әдістерін қолдана алады. Олар осы нәтижелерді талдап, білім алушылардың күшті және әлсіз жақтарын анықтап, оқу үдерісін жақсарту үшін әрекет ете алады.

Бұл жүйелілік тұғырды оқыту тәжірибесінде қолданудың кейбір мысалдары ғана. Жүйелілік тұғырды әр түрлі жағдайларда білім беру сапасын және білім алушылардың дамуын жақсарту үшін бейімдеуге және қолдануға болатындығын түсіну маңызды.

Жүйелілік тұғырдың педагогикада оң жақтары болғанымен, ол да сынға ұшырап, кейбір мамандар арасында белгілі бір күмән тудырады. Педагогикадағы жүйелілік тұғырға қарсы негізгі дәлелдердің бірі оның шындықты жеңілдетуге бейімділігі болып табылады. Жүйелілік тұғыр жүйенің барлық элементтері өзара байланысты және бір-біріне әсер етеді деп болжайды. Дегенмен, білім беру ортасының шындығында оқу-тәрбие үрдісіне әсер ететін факторлар өте көп және олардың барлығын жүйелілік тұғыр шеңберінде есепке алу мүмкін емес. Сонымен қатар, педагогикаға жүйелілік тұғыр оқытушылардан білім беру ортасындағы күрделі қарым-қатынастар мен әсерлерді терең түсінуді және талдай білуді талап етеді. Бұл кейбір педагогтар үшін қиын болуы мүмкін, әсіресе жүйелілік тұғыр бойынша жеткілікті тәжірибесі немесе дайындығы жоқ. Бұл оқу-тәрбие процесінде жүйелілік тұғырды дұрыс қолданбауға және теріс нәтижелерге әкелуі мүмкін.

Қорытындылай келе, жүйелілік тұғырдың педагогикада артықшылығы бар, сонымен қатар кейбір сындарды да тудырады. Жүйелілік тұғыр барлық білім беру жағдайлары үшін әмбебап шешім емес екенін және оқытушылардан терең түсінуді және сауатты қолдануды талап ететінін түсіну маңызды (кесте 1).

Кесте 1: Жүйелілік тұғырдың педагогикалық артықшылығы

Аспект	Жүйелілік тұғыр
Анықтамасы	Объектіні өзара байланысқан элементтерден тұратын жүйе ретінде қарастыруға негізделген әдістеме
Принциптері	1. Жүйе тұтастығы

	2. Элементтердің интерактивтілігі 3. Иерархиялық құрылым 4. Қоршаған ортамен өзара әрекеттесуі
Артықшылықтары	1. Білім беру процесіне әртүрлі факторлардың өзара байланысы мен әсерін көруге мүмкіндік береді 2. Проблемаларды кешенді талдауға және шешуге ықпал етеді 3. Білім беру қызметінің нәтижелерін болжауға мүмкіндік береді
Мысалдары	1. Әртүрлі пәндердің өзара байланысын ескере отырып оқу бағдарламаларын жасау 2. Білім алушылар мен оқытушының өзара әрекетін ескере отырып, сабақ үстінде жұмысты ұйымдастыру 3. Оқытудың интерактивті әдістерін қолдану
Сын	Көптеген факторларды есепке алу қажеттілігіне байланысты тәжірибеде қолдану қиын және жүйенің күрделілігіне байланысты нәтижелерді болжаудағы шектеулер

Қорытынды. Педагогикадағы жүйелілік тұғыр оқу-тәрбие процесін өзара байланысты элементтерден тұратын күрделі жүйе ретінде қарастыруға мүмкіндік беретін маңызды құрал болып табылады. Ол тұтастық, өзара әрекеттестік және өзін-өзі ұйымдастыру принциптеріне негізделген. Жүйелілік тұғырды қолдану білім беру үдерістерін тереңірек түсінуге және талдауға, сонымен қатар тиімді стратегиялар мен оқыту әдістерін жасауға мүмкіндік береді. Дегенмен, әр педагогикалық жағдаяттың ерекшеліктерін ескере отырып қолдану үшін жүйелілік тұғырға қатысты сынды және оның шектеулерін ескеру қажет.

Пайдалынған әдебиеттер

1. М.Д. Есекешова, Ж.К. Сағалиева (2016) Жоғары мектеп педагогикасы: оқу құралы. –Астана: С. Сейфуллин атындағы ҚазАТУ баспасы. – 181 б.- **оқу құралы**
2. З.А. Решетова (2002) Оқытуда жүйелі ойлауды қалыптастыру. – М.: ЮНИТИ-ДАНА. – 344 б.- **оқулық**
3. Т.Т. Ғалиев (2005) Оқу процесін қарқындату: жүйелік тәсіл. –Астана: ЕАГИ. – 261 б. - **оқулық**

^{1,2}Казахский агротехнический исследовательский университет имени
С.Сейфуллина,
Астана, Казахстан
E-mail: ¹maral-astana@mail.ru, ² g.tuleuova@yandex.ru

Роль системного подхода в педагогике

Аннотация. В статье рассмотрена роль системного подхода в педагогике, ее принципы и преимущества, а также приводятся примеры ее использования в педагогической практике, а также критика данного подхода.

Ключевые слова: системный подход, образование, педагогика, система, целостность.

0000-0001-5141-587X Maral Yessekeshova¹, 0000-0002-3509-9720 Gulmarzhan Tuleuova²
^{1,2}S.Seifullin Kazakh Agro Technical Research University,
Astana, Kazakhstan
Email: ¹maral-astana@mail.ru, ² g.tuleuova@yandex.ru

The role of the systems approach in pedagogy

Abstract. The article considers the role of the system approach in pedagogy, its principles and advantages, and provides examples of its use in pedagogical practice, as well as criticism of this approach.

Key words: system approach, education, pedagogy, system, integrity.

References

1. M.D. Esekeshova, J.K. Saghalieva (2016) Higher school pedagogy: textbook. -Astana: S. Seifullin KazATU publishing house named after. -181 p.- educational tool
2. Z.A. Reshetova (2002) Formation of systematic thinking in education. -M.: UNITY-DANA. -344 p. - textbook
3. T.T. Galiev (2005) Acceleration of the learning process: a systematic approach. -Astana: EAGI. -261 p. - textbook